

Naar een erkenning van de ‘Kerk uit de Joden’

Messiaans-Joodse Beweging en Christendom in Dialoog

Evert Van de Poll

Israël en de Kerk (theologische kwartaalblad van Christenen voor Israël), Nijkerk, december 2022.

Artikel naar aanleiding van het Internationale Symposium *Jezus - ook de Messias voor Israël? Messiaans-Joodse Beweging en Christendom in Dialoog*, 11-13 juli 2022, Universiteit van Wenen.

Georganiseerd door TJC2-Europa (*Towards a Second Jerusalem Council*) en de Theologische Faculteit van de Universiteit van Wenen, onder auspiciën van kardinaal Christoph Schönborn, aartsbisschop van Wenen.

Een uniek gebeuren, zo kan men het internationale symposium dat van 11 tot 13 juli 2022 in Wenen plaatsvond, wel noemen. Ruim tachtig deelnemers uit de VS, Israël en tal van Europese landen waren bijeengekomen in een van de gehoorzalen van de statige en gerenommeerde Universiteit van Wenen, om zich te bezinnen over de relatie tussen de Messiaans-Joodse beweging en de christelijke kerken. Ze vertegenwoordigden een scala van geloofstradities (Messiaans-joods, katholiek, orthodox, luthers, gereformeerd, evangelisch, charismatisch) en diverse theologische achtergronden.

Nu zijn er de afgelopen decennia wel vaker ontmoetingen geweest tussen Messiaans Joodse leiders en vertegenwoordigers van christelijke kerken, bijvoorbeeld, maar zeker niet alleen, in het kader van de beweging TJC2 (*Towards a Second Jerusalem Council* – Naar een Tweede Concilie van Jeruzalem). Maar nog niet eerder was er zo’n brede vertegenwoordiging bijeen als nu in Wenen, niet alleen van kerkelijke richtingen maar ook van de academische theologische wereld, en dan ook nog eens onder de officiële hoede van kardinaal Christoph Schönborn, aartsbisschop van Wenen.

Nu ben ik zelf in de loop der jaren heel wat gewend aan colloquia en seminars, maar achteraf sta ik nog steeds versteld van het tempo, de organisatie, de veelheid en de diversiteit van onderwerpen van dit symposium: 25 lezingen van gedegen wetenschappelijk niveau door top theologen, in tweetallen waarbij de ene spreker op de andere reageerde, plus uiteraard de vragenrondes en enkele plenaire discussies, dat alles gecondenseerd in ruim twee etmalen.

En dan ook nog een hartverwarmende ontvangst in het aartsbisschoppelijk paleis waar de kardinaal de aanwezigen op verraste met een uiterst boeiende terugblik op de rol van de kerk in Oostenrijk tijdens de Shoa. Geen tijd tussendoor om iets van het mooie Wenen te zien. Wie dat wilde, moest dat vooraf of naderhand doen. Verder dan het restaurant aan de overzijde van de universiteit zijn we deze dagen niet gekomen!

(Zie het programma als aanhangsel bij dit artikel.)

De kern van de zaak – voor Messiasbelijdende Joden

Waar draaide het in de kern allemaal om in deze reeks van studies? Wat was de inzet? Die vraag heb ik niet alleen mezelf maar ook tijdens een plenaire discussie gesteld, al was het alleen maar om de zaak helder te krijgen. Het antwoord is niet hetzelfde voor Joodse dan wel een niet-Joodse Jezus-als-Messias-belijders.

De eersten willen de voortzetting zijn van de Joodse vroege kerk. Hun Joodse identiteit is niet alleen essentieel, maar ook existentieel. Zo situeren zij zich uitdrukkelijk *binnen* het Joodse volk. Daarom noemen ze zich ‘Messiaans’ en niet ‘christen’. Ook al hebben beide termen etymologisch dezelfde betekenis – christen komt van het Grieks *christianos* wat volgeling van Christus betekent, en Christus is gewoon de Griekse vertaling van het Hebreeuwse Messias –, ze hebben wel heel verschillende associaties, met name in de Joodse wereld. Zij ontwikkelen een bewust Joodse articulatie van het geloof in Jezus Messias – al zijn Jezusgelovige Joden het er onderling lang niet over eens hoe dat precies moet, en in hoeverre zij daarvoor de geboden van Torah dienen in acht te nemen. Zij die de Torah-

observantie benadrukken, spreken soms van een stroming naast de andere stromingen binnen het jodendom, kortweg 'Messiaans jodendom' genoemd.

Identiteit

Jesusgelovige Joden denken ook verschillend over de vraag of zij hun Joodse identiteit willen beleven en vormgeven binnen de bestaande kerken, of dat deze tot uitdrukking dient te komen in afzonderlijke Messiaanse gemeenten. 'Slechts' tien procent van hen kiest voor de tweede optie, zo rekende de bekende Engelse theoloog Richard Harvey het symposiumgezelschap voor: zo'n 15000 op de ongeveer 150000 Messiasbelijdende Joden wereldwijd – dat is ongeveer 1% van de totale Joodse wereldbevolking (ruim 15 miljoen). Hij kwam op deze getallen op basis van de jongste beschikbare statistische gegevens. Zijn schatting was bewust aan de minimale kant, als relativering van de vaak overtrokken aantallen die men soms hoort noemen.

Ook ging hij hierbij uit van het halachische, orthodox-Joodse criterium van Jood-zijn: geboren uit een Joodse moeder of op een erkende wijze tot het jodendom bekeerd. Gaat men uit van de ruimere criteria van de Wet op de Terugkeer van de staat Israël (minimaal één Joodse grootouder), dan zijn dat er veel meer. Harvey schat dat er in totaal ongeveer 715000 'gelovigen met Joodse achtergrond' zijn dat is bijna 3% van de Joodse wereldbevolking volgens deze ruime criteria (geschat op meer dan 24 miljoen). Verreweg de meesten bevinden zich in bestaande christelijke kerken, het aantal Joodse leden van Messiaanse gemeenten blijft in Harvey's statistieken schommelen rond de 15000.

Voor de Jesusgelovige Joden die hechten aan de Joodse identiteit, is die identiteit ook theologisch van belang. Aangezien het verbond van de Eeuwige met Israël nog altijd geldig is en dit volk een rol vervult en nog zal vervullen in Gods plan, is zijn voortbestaan niet alleen een existentiële maar ook een theologische noodzaak, ook voor hen die in Jezus als de Messias geloven. Daarom vinden zij dat de Joodse gelovigen niet mogen ondergaan in de heidengelovige massa. Daarom hechten zij aan hun eigen etnische en cultureel-religieuze identiteit, naast die van de gelovigen uit de volken. Het gaat Messiaanse Joden erom dat de kerken dit erkennen, namelijk dat het lichaam van Christus/de Messias een twee-eenheid is van de kerk uit de Joden (*ecclesia ex circumcisione*, letterlijk 'kerk uit de besnijdenis') en de kerk uit de volken (*ecclesia ex gentibus*). Zo bezien is de een niet compleet zonder de ander. Ze zijn beide één in Christus, maar die eenheid vooronderstelt juist ieders eigen identiteit – Efeziërs 2. Het woord één dat in deze tekst gebruikt wordt, vertaalt het Hebreeuwse woord 'één' (*echad*) dat niet uniformiteit of enkelvoudigheid betekent, maar een verbinding, of zeg maar een verbond, van twee afzonderlijke grootheden.

Herstelde katholiciteit

In dit verband valt er nieuw licht op de 'katholiciteit' ofte wel de 'universaliteit' van de kerk, haar universele karakter. Deze is in feite verloren gegaan met het verdwijnen van de Joods-christelijke gemeenschappen in de eerste eeuwen van de kerkgeschiedenis. "De katholieke kerk heeft het Messiaanse jodendom nodig om de volheid van de katholiciteit te herstellen," stelden de Messiaanse dominicaan Antoine Levy en de Duitse dogmatica Ursula Schumacher in koor. Dit geldt in feite voor allen die met het Apostolische Credo de universaliteit van de kerk belijden.

'Kerk uit de Joden' is niet slechts een theologisch concept, maar ook een uiterst praktische zaak. Dit begrip mag niet als een engeltje in het luchtruim der ideeën blijven zweven, om een Duits gezegde te gebruiken, maar dient af te dalen naar de werkelijkheid hier en nu zodat het een Joodse gestalte aanneemt, in de sociaal-culturele en religieuze context van dit bepaalde volk.

Zoals de gelovigen uit de heidenen niet verplicht worden Jood te worden en de Joodse wetten geheel na te komen, ingevolge het besluit van het eerste concilie van Jeruzalem in Handelingen 15, zo dienen zij van hun kant te erkennen dat de Joodse volgelingen van Jezus hun Joodse identiteit niet moeten opgeven maar deze dienen te bewaren middels een Joodse

levenswijze en een Joodse manier van gemeente-zijn. Dat laatste is de gedachte van een zogenaamd tweede concilie van Jeruzalem.

De kern van de zaak – voor kerken uit de volken

Er is een lange geschiedenis van marginalisering van Jezusgelovige Joden, en van assimilatie aan hun niet-Joodse christelijke omgeving, vaak onder dwang. Joodse tradities en gebruiken werden veroordeeld als ‘wettische’ en dus kerkelijk onwettige praktijken. De theologie, en dan vooral de leer van de kerk als het nieuwe volk van God, maar ook de liturgie, de toekomstverwachting, de kerkorde en de christelijke praxis hebben zich ontwikkeld zonder dat de Joodse stem erin betrokken was.

Lange tijd kwamen de kerken ermee weg omdat die Joodse stem verstomd was, of bijna. Sinds de 19^e eeuw is zij weer gaan klinken, vanaf de eerste *Hebrew Christians* in Londen tot en met de huidige Messiaans-Joodse beweging die gestadig doorgroeit. Mag zij meepraten en haar eigen geluid laten klinken in de theologie, in het bestuur van de kerken, in de liturgie, in de missie? Gaan de kerken zich rekenschap geven van het feit dat zij zonder de kerk uit de Joden niet compleet zijn? En zijn zij bereid hun gedachten en hun praktijk bij te stellen, in het licht van de ontmoeting met de Messiaans-Joodse beweging? Dat is de kernvraag voor theologen en geestelijke leiders van de kerk uit de volken.

Wanneer deze laatsten de uitdaging van die kernvraag aannemen, zullen ze merken dat dit verstrekkende gevolgen heeft voor alle terreinen van kerk en theologie. Dat bleek goed tijdens het symposium in Wenen, waar Joodse stemmen en stemmen uit de volken inderdaad samen stemden.

Jan Heiner Tück, hoogleraar systematische theologie aan de universiteit van Wenen vatte de uitgangspunten van het symposium als volgt samen:

“Wij gaan ervan uit dat de Jood Jezus van Nazareth de Messias van Israël en de volkeren is. Hij is gekomen - en zal wederkomen - om te verenigen wat gescheiden is en om het Koninkrijk in zijn uiteindelijke volheid te vestigen.

Wij gaan ervan uit dat de Kerk vanaf het begin een Kerk van Joden en heidenen was. Maar reeds in de eerste eeuwen heeft de *ecclesia ex gentibus* de *ecclesia ex circumcisione* meer en meer verdrongen en haar tenslotte vergeten. De terugkeer van de ontheemden via Jezusgelovige Joden en de Messiaans-Joodse Beweging in de 20e eeuw moet worden gezien als een teken dat ons te denken geeft, en dat teken is het uitgangspunt in het gesprek tussen Messiasbelijdende Joden en christelijke theologen.”¹

De consequentie daarvan is dat kerken hun theologie, hun kerkleer en hun liturgie kritisch moeten onderzoeken in het licht van dit teken. Dat hebben de deelnemers aan het Weense symposium dan ook zeker gedaan.

Titel – versus tweewegenleer en vervangingsleer

De titel van het symposium was: *Jezus, ook de Messias voor Israël?* Deze titel was heel bewust gekozen om de positie van het symposium af te bakenen in het bredere veld van de relatie tussen kerk en Israël, en in het bijzonder de Joods-christelijke dialoog. Zij zinspeelt op de these van de twee parallelle wegen naar verlossing, die zegt dat Israël tot verlossing komt door de Torah, en de Kerk uit de volkeren door Jezus Christus. Een voorbeeld daarvan is een recent document van de ‘Gespreksgroep Joden en Christenen’ van het Centraal Comité van Duitse katholieken: “Wij belijden dat Gods verbond met het Joodse volk een weg van redding tot God betekent - ook zonder Jezus Christus te erkennen.”² Maar kunnen er vanuit christelijk oogpunt twee volken van God zijn? Zou God dan niet een bigamist zijn, zoals Robert Spaemann het uitdrukte?³

De titel zinspeelde ook op de vervangingsleer. Meerdere sprekers stelden dat de these van de verwerping van Israël en de vervanging door de kerk, het nieuwe Israël, aan herziening toe

¹ Jan Heiner Tück, openingstoespraak tijdens het Symposium ‘Jesus, also Messiah of Israel?’, Wenen, 11 juli 2022

² Geciteerd door Jan Heiner Tück, *a.w.*

³ *Idem.*

is. Om met Dieter Böhler te spreken, maakt de vervangingsleer van God in feite iemand die van zijn eerste vrouw gescheiden is om een nieuwe partner te huwen.⁴

De titel van het symposium werd uitgewerkt op drie gebieden, de christologie, de ecclesiologie en de eschatologie – oftewel de leer van Christus, de leer van de kerk en de leer van de toekomstverwachting en de laatste dingen.

De Joodse Jezus, Koning der Joden

Het eerste grote thema was de Joodse Jezus, Koning der Joden. De Messiaanse beweging benadrukt de Joodse identiteit en Torah-getrouwe levenswijze van Jezus, waarin zij een bevestiging en waardering vinden van hun eigen Joodse identiteit en een voorbeeld tot navolging.

In deze nadruk stemmen zij overeen met de christelijke theologie die dit de laatste decennia ook steeds meer is gaan onderkennen. Voor de christologie betekent dit een concretisering van de incarnatie. In Jezus van Nazareth is het eeuwige Woord ‘Jood’ geworden. Tegelijkertijd is er in Joodse kringen eveneens veel aandacht gekomen voor Jezus als iemand die met zijn levenswijze en zijn boodschap volop tot de joodse geschiedenis behoort, en onderdeel was van het jodendom van de tweede-tempelperiode. Messiaanse gelovigen benadrukken echter ook Hij nog altijd de ‘Koning der Joden’ *is*. Daarmee markeren zij niet alleen hun positie in de Joodse wereld, waarvan het overgrote deel deze overtuiging niet deelt, maar corrigeren zij ook het beeld dat veel christenen van Jezus hebben.

In een boeiend betoog toonde de bekende en spraakmakende Amerikaanse Messiaanse theoloog Mark Kinzer aan dat Hij dat niet alleen een Joodse Koning der Joden was tot aan zijn kruisiging – daarover zijn christenen het wel eens – maar dat Hij dat ook is in zijn opstanding, zijn hemelvaart, zijn verheerlijking, en dat Hij als een Joodse Koning der Joden zal wederkomen. Zijn Joodse menselijkheid en zijn koningschap over de Joden zijn dus permanent. Dat betekent dat er niet alleen een relatie *was* tussen Jezus en de Joden van zijn tijd – daarover zijn Joden en christenen het wel eens – maar dat die er nog steeds *is* met het Joodse volk van nu. Hij is op een voor ons niet te doorgronden wijze nog altijd verbonden met dit volk, ook dat deel dat niet in Hem als Messias gelooft. Daardoor is ook de hele kerk, die Hem als Messias belijdt, met dat volk verbonden. “Er is dus een ingebouwde verbinding tussen het christelijk geloof enerzijds en het jodendom en de Joden anderzijds”.

Ruimte voor Messiaanse Joden, dat verschilt per kerk en christelijke stroming

Het tweede grote thema van het symposium was de ecclesiologie. In diverse betogen ging het over de differentiatie van de ene kerk in een ‘kerk uit de volken’ en een ‘kerk uit de besnijdenis’. In de loop der vroege eeuwen is de laatste gemarginaliseerd en meer en meer buitengesloten. Wat betekent het dat er een terugkeer is van het vergeten en verloren deel van de kerk, via de Messiaans-Joodse Beweging en Jezus-gelovige Joden in het algemeen? In dit verband was er veel aandacht voor de ‘bilaterale ecclesiologie in solidariteit met Israël’, zoals Mark Kinzer die heeft voorgesteld in zijn publicaties. Ik heb daar in het voorgaande al het een en ander over gemeld.

Intra-christelijke dialoog

Nauw verbonden met het tweede thema is het gesprek tussen de Messiaans-Joodse beweging en christelijke kerken – de twee takken van de kerk. Dat gesprek kan nu weer, na zoveel eeuwen van scheiding tussen de christelijke en de Joodse wereld. Dit symposium was er een mooi voorbeeld van.

We moeten er wel bij zeggen dat het hier gaat om een intra-christelijke dialoog, over de plaats van de kerk uit de Joden binnen, of liever gezegd, in relatie tot het overige deel van de

⁴ *Idem.*

kerk. Dit is nog wat anders dan een dialoog met het jodendom. We kunnen alleen maar hopen dat dit ook zal gebeuren, omdat Messiasbelijdende Joden zich niet alleen in de christelijke traditie situeren, maar ook en vooral binnen het Joodse volk.

Afgezien daarvan, moeten we eveneens constateren dat zelfs een intra-christelijke dialoog met de Messiasbelijdende Joden helemaal niet vanzelfsprekend is, althans in RK en de oecumenische protestantse kerken. Daar worden bij een dergelijk gesprek kritische vragen gesteld. Messiasbelijdende Joden worden door andere vormen van jodendom niet meer als Joden erkend, zij hebben de reputatie dat zij andere joden willen missioneren. Het gesprek met hen zou een gevaar zijn voor de huidige stand van de joods-christelijke dialoog. Maar kerken kunnen om dit gesprek niet heen, omdat Messiasbelijdende Joden het met christenen eens zijn dat Jezus de Messias is. Dat is een fundamentele gemeenschappelijke band. Bovendien kan de groeiende Messiaans-Joodse beweging niet langer worden genegeerd, zoals tot nu toe steeds maar al te vaak het geval is.

Opmerkelijke rol van de RKK

In dit verband is het opmerkelijk dat de RK kerk inderdaad de bakens heeft verzet. In een ontmoeting met vertegenwoordigers van TJC2 in 1997 sprak Joseph Ratzinger, toen hij nog niet paus Benedictus XVI was, van een ‘eschatologisch teken’ dat er steeds meer Joden tot geloof komen in Jezus, de Messias van Israël en de volkeren, zonder de invloed van de Kerk. Dat wil zeggen, buiten enige georganiseerde christelijke evangelisatie om.

Om deze reden heeft paus Johannes Paulus II in 2000 een theologische studiegroep opgericht, die haar werkzaamheden begon onder kardinaal Georges Cottier en voortzette onder kardinaal Christoph Schönborn, die tot 2020 de leiding had. Om die reden vond het symposium plaats in Wenen, waar Johannes Fichtenbauer, die nauw verbonden is met kardinaal Schönborn, en wijlen Mgr. Peter Hocken jarenlang waardevol voorbereidend werk hebben verricht. Paus Franciscus heeft van zijn kant de uitdrukkelijke wens uitgesproken dat het gesprek tussen de christelijke theologie en de Messiaans-Joodse beweging wordt verdiept.

Protestantse kerken – nauwelijks aandacht

In oecumenische protestantse kerken en in kringen van de Wereldraad van Kerken is men daar bij lange na nog niet aan toe. Ook in verreweg de meeste behoudende protestantse kerken. Daar worden Messiasbelijdende Joden stelselmatig buitengesloten van de theologische bezinning over de relatie tussen kerk en Israël, hun gedachten en hun ervaringen worden daarin ook niet meegenomen. Uit eigen ervaring weet ik hoe dat gaat in de Franse Protestantse Federatie (zeg maar Raad van Kerken). Ik maak deel uit van de Commissie voor relaties met het jodendom. Als commissie hebben we de publicatie voorbereid van een Compendium van alle belangrijke protestantse teksten over de verhouding kerk en Israël, in Frankrijk in omringende landen. In het inleidende overzichtsartikel wordt uitdrukkelijk gesteld dat twee thema’s buiten beschouwing zijn gelaten: de Messiaanse beweging en de christelijke opstellingen ten opzichte van de staat Israël. Mijn aandringen om deze er ook bij te betrekken, legde onvoldoende gewicht in de schaal.

Ander recent voorbeeld. In 2019 verscheen het eerste officiële document van de Anglicaanse kerk over de verhouding tussen Joden en christenen, *God’s Unfailing Word*. Ook daarin staat te lezen dat de aanwezigheid en de ervaringen van Joodse christenen, inclusief Messiaanse Joden, buiten beschouwing wordt gelaten omdat deze de verhouding tussen kerk en Israël nog gecompliceerder maken.

Wel zijn er ontmoetingen tussen protestantse theologen en voorgangers met Messiaanse Joden, maar dat heeft vooralsnog geen gevolgen voor het officiële beleid van hun kerken.

De evangelische stroming – uiteenlopende opstellingen

In de evangelische stroming van het christendom – althans in gemeenten van het zogenaamde ‘vrij-kerkelijke type’, liggen de zaken anders, omdat daarin geen nationale, laat staan internationale kerkleiders zijn die officieel kunnen spreken namens ‘allen’ die tot hun

geestelijke en theologische ligging behoren. Er zijn tal van contacten tussen evangelische en Messiaanse Joodse voorgangers en theologen maar die hebben doorgaans de status van persoonlijke ontmoetingen. Evangelischen hechten, per definitie kunnen we welhaast zeggen, aan de autonomie van de lokale gemeente. Het begrip kerkorde is niet populair, en ook al een gemeente deel van een landelijk verband, men hecht aan een maximale speelruimte voor de plaatselijke gemeente om onderling te besluiten hoe het er in de gemeente aan toe zal gaan. Vaak is dat in de praktijk een volledige zelfstandigheid. Landelijke instanties zijn er wel, maar meer voor overleg en coördinatie van gezamenlijke activiteiten dan om theologische knopen door te hakken en algemene richtlijnen voor prediking en liturgie op te stellen. Wie het met de koers van een evangelisch kerkgenootschap niet eens zijn, besluiten niet zelden om een nieuwe gemeente te stichten. Er is bonte verscheidenheid van praxis en opvattingen – zij het wel binnen enkele kaders waaraan alle evangelischen gehecht zijn. Over de theologische vorming van voorgangers heersen eveneens uiteenlopende opvattingen.

Het moet gezegd worden dat de Messiaanse beweging, inclusief de Messiaanse gemeenten wel goed passen in dit ‘vrije gemeente’ klimaat van handelen. Ook daar treft men een mozaïek van theologische liggingen en leidersfiguren met volgelingen. Er zijn diverse overkoepelende instanties van Messiaanse gemeenten, en tal van vormingsinstituten en uitgevers van Messiaanse Joodse publicaties. Bijgevolge speelt in deze stroming hetzelfde probleem van representativiteit. Wie spreekt namens wie?

In de evangelische stroming is een officieel gesprek tussen kerkleiders – wie dat ook zijn mogen – en vertegenwoordigers van Messiaanse Joden eigenlijk niet mogelijk, of het zou moeten gebeuren op het niveau van een nationale evangelische alliantie. Maar zelfs dan zullen tal van evangelische gemeenten die zich niet kunnen vinden in de conclusies van die ontmoetingen, zich daaraan niet veel gelegen laten liggen.

Eenzijdig, veel aandacht voor de Messiaanse beweging

Dat wil niet zeggen dat er niets gebeurt. Integendeel, een belangrijk deel van de evangelische beweging is zeer geporteerd van Messiaanse Joden. Soms worden dezen beschouwd als zijnde de toonbeelden van het oorspronkelijk christendom in het NT, van de Joodse wortels van het christendom, van Hebreeuws versus Grieks denken. Het gebeurt dat evangelischen zich om die reden aansluiten bij een Messiaanse gemeente, in de Diaspora bestaan deze gemeenten daardoor voor ruim de helft uit niet-Joodse leden!

Ook zien we een grote belangstelling onder christenen voor de Bijbelse en Joodse feesten, voor Hebreeuwse liederen uit de Messiaanse beweging, voor Hebreeuwse taal en symboliek in de vieringen. Dit schept een sterk gevoel van verbondenheid met de Messiaans-Joodse beweging.

Hier en daar kan dit zo ver gaan dat alles wat Joods is, en vooral alles wat Messiaans-Joods is, kritiekloos wordt opgehemeld. Waar dat gebeurt, denk ik dat we op de rem moeten gaan staan en benadrukken dat gelovigen uit de volken geen Jood hoeven te worden of zich als Joden hoeven te gedragen om authentiek discipel van Jezus te zijn. Het kan ook gênant zijn voor Joodse mensen zelf. Bovendien, een dergelijke opstelling doet geen goed aan het Messiaans-christelijke gesprek, omdat zij het onderscheid tussen kerk uit de volken en kerk uit de Joden eerder uitwist dan verheldert.

Weinig aandacht op institutioneel niveau, in theologische instituten en in de missionaire kringen

Tegelijkertijd constateren we dat de landelijke kerkbesturen, theologische instituten en heel wat plaatselijke voorgangers aan de interesse voor de Messiaans-Joodse beweging voorbijgaan. Hetzij omdat zij denken vanuit het paradigma van de vervangingsleer, waarin geen plaats is voor een bijzondere weg voor het Joodse volk. Hetzij omdat zij de christelijke aandacht voor alles wat met het Joodse volk en met de staat Israël te maken heeft, als een potentiële splijtzwam beschouwen en er dus liever maar geen aandacht aan besteden. Met als gevolg dat er ook geen openheid is voor een dialoog met de Messiaans-Joodse beweging.

Het contrast tussen deze twee accenten is wel heel groot wanneer we de Israëlgezinde en/of Messiaans-Joods gezinde evangelische groepen vergelijken met de kringen van missie en missiologie. De meeste missiologische publicaties gaan uit van de vervangingstheologie. Het lijkt wel of de hele bezinning over de verhouding tussen Israël en de Kerk van de laatste vijftig, zestig jaar geheel aan de missionaire wereld voorbijgaat. Het enige onderwerp op dit terrein dat missiologen lijkt te interesseren is evangelisatie onder de Joden – hetgeen zij doorgaans sterk benadrukken, in reactie op de terughoudende of zelfs afwijzende positie van veel verklaringen over een nieuwe verhouding tussen Israël en de Kerk. Even verderop kom ik nog even terug op het thema ‘missie’.

Land en eindtijd

Het derde grote thema was de eschatologie. Messiasbelijdende Joden en veel christenen leven in de blijde verwachting dat Jezus de Messias spoedig zal terugkomen. Zij zien de terugkeer van vele Joden naar het land Israël en de groeiende aanwezigheid van Messiasbelijdende Joden in Jeruzalem als eschatologische tekenen die wijzen op de *parousia* van Christus, zijn ‘verschijning’ in de toekomst. Deze concrete, historische hoop is een bron van ergernis voor die kerken waarin de roep *maranatha* (‘o Heer, kom!’), bijna of volledig is verstomd. In de lezingen en discussies ging het vooral over de verbinding tussen Jezus’ wederkomst en het volk en het land Israël. ‘Hij zal op de Olijfberg wederkomen, verwelkomd door de leiders van het dan levende Joodse volk’, zo benadrukten meerdere sprekers. Dat veronderstelt een Joodse aanwezigheid in het land.

En zo kwamen we als vanzelf op de kwestie van de landbeloften. Daar gaat men in academische theologische kringen meestal met een boog omheen, ofwel omdat men deze vanuit de vervangingsleer als niet langer relevant beschouwt, ofwel omdat men dit een heikel onderwerp vindt dat alleen maar verdeeldheid zaait. Dus laat men de betrokkenheid bij de Joodse terugkeer naar het land en de opbouw van een Joods volksbestaan in dat land maar over aan het parallelle circuit van pro-Israël christenen en organisaties, ook wel aangeduid als ‘christen-zionisten’.

Men komt daar mee weg, zolang men met ‘christenen onder elkaar is’. Zodra Messiasbelijdende Joden erbij komen, verandert de zaak, want voor hen is het land Israël geen ‘hobby’ maar nauw verweven met het volksbestaan waarvan zij zelf ook deel uitmaken. Zij wijzen de vervangingsleer rigoureuus af. Zij zien in het algemeen de terugkeer naar het land in het perspectief van de landbeloften in de Bijbel, ook al denken ze meestal genuanceerd over de politieke realiteit en over het beleid van bepaalde politici. Ze benadrukken de verbinding met Arabische christenen. Juist daarom is het zo interessant om Messiaanse Joden te betrekken bij het gesprek over bijvoorbeeld de kerk en de staat Israël.

Voor de Messiaans-Joodse beweging is een veilig en onafhankelijk Joods volksbestaan in Israël van existentieel belang. Wie met haar in gesprek gaat, kan daar dus ook niet om heen. Tijdens het symposium is niet veel gesproken over de politieke kwesties in Israël en het Midden-Oosten. Wel over de eschatologische betekenis van de Joodse terugkeer. De ontwikkeling van het moderne zionisme en de opkomst van een Messiasbelijdende Joodse beweging waren gelijktijdig. Door deze twee verschijnselen is er nu een onafhankelijke Joodse aanwezigheid in het land, inclusief een Jezusgelovige aanwezigheid. Daardoor is er een situatie ontstaan waarin de beloofde terugkeer van Jezus in Jeruzalem, verwelkomd door de leiders van het Joodse volk, denkbaar en realistisch is geworden.

Missie gemist

Bij al het goeds dat het symposium bood, heb ik wel één ding gemist. De lijn van het Messiaans-christelijke gesprek werd niet doorgetrokken naar het terrein van de missiologie, en dat terwijl het wel degelijk van invloed is op de manier waarop christenen denken over missie. Niet alleen over de Joodse evangelisatie – wat heel gevoelig ligt in zowel kerkelijke als Joodse kringen – maar ook over de missie van het volk Israël, over de gezamenlijke missie van Joden en christenen, en over de bijzondere missie, wellicht, van Jezus-belijdende Joden. Maar misschien hebben de organisatoren de missiologie wel bewaard voor een volgende keer.

In ieder geval hoop ik van ganser harte dat die volgende keren er zullen komen. Spoedig in onze dagen.

Tot slot

De inhoud van het symposium is te rijk om in een kort artikel samen te vatten. We hopen daarom de voordrachten en de samengevatte discussies op korte termijn zullen worden gepubliceerd. Daarmee zullen theologen, kerkleiders en Messiaanse leiders zeer geholpen worden. Van mijn kant zie ik er alvast naar uit.

Evert Van de Poll is hoogleraar godsdienstwetenschap en missiologie aan de Evangelische Theologische Faculteit in Leuven, *pasteur* van de Franse Baptistenfederatie, en lid van de commissies voor de verhouding met het jodendom / het Joodse volk van respectievelijk de Franse Protestantse Federatie en de Franse Nationale Raad van Evangelischen. Hij en zijn vrouw Janna wonen in Nîmes.

Addendum – programme of the symposium

International Symposium

Jesus – also the Messiah for Israel? Messianic Jewish Movement and Christianity in Dialogue

Date: July 11th – 13th 2022

Kardinal König Saal, University of Vienna

Monday afternoon, 11 July 2022

14.30 – 14.45

Jan-Heiner Tück (*University of Vienna*); **Johannes Fichtenbauer** (*TJCI-Europe*)

Introduction to the Symposium

14.45 – 15.15

Richard Harvey (*All Nations Christian College, UK*)

Introducing the Messianic-Jewish Reality

15.15 – 15.45

David Neuhaus SJ (*Latin Patriarchate of Jerusalem Seminary*)

Who are the Hebrew Catholics today?

Break

16.00 – 16.30

Christian Rutishauser SJ

The Place of Encounter with Jews believing in Jesus in the history of Jewish-Catholic Dialogue

16.30 – 17.00

Hanna Rucks

The Place of Encounter with Messianic Jews in the history of Jewish-Protestant Dialogue

Break

17.15 – 17.45

Ludger Schwienhorst-Schönberger (*University of Vienna*)

Post-supersessionist Theology as a challenge for Biblical Hermeneutics

Open/Public Lecture:

18.00 – 19.00

R. Kendall Soulen (*Emory University*)

Post-Supersessionist Theology: *Ekklesia ex Circumcisione and ex gentibus*

19.30

Reception at Archbishop's Palace

Tuesday morning, 12 July

Christology – The Jewish Jesus

9.00 – 9.30

Michael Theobald (*University of Tübingen*)

Jesus, Messiah from Israel and Messiah for Israel

9.30 – 9.40

Henk Bakker (*Baptist, Free University Amsterdam*)

Response

9.40 – 10.10

Helmut Hoping (*University Freiburg i. Br.*)

The Jewish Jesus and its implications for systematic Christology

10.10 – 10.20

Jonathan Kaplan (*University of Texas at Austin*)

Response

Break

10.35 – 11.05

Mark Kinzer (*Yachad BeYeshua*)

Jesus, King of the Jews. A Messianic Jewish perspective.

11:05 – 11.15

Bernard Mallmann (*University of Vienna*)

Response

11.15 – 11.45

Plenary Group Discussion

Lunch Break

Tuesday afternoon, 12 July

Bilateral Ecclesiology

15.00 – 15.30

Thomas Schumacher (*University of Fribourg*)

Important differentiation between Christians with Jewish and non-Jewish background in NT-Ecclesiology? – Annotations on the *ekklesia ex circumcissione* and the *ekklesia ex gentibus*

15.30 – 15.40

Markus Tiwald (*University of Vienna*)

Response

15.40 – 16.10

Etienne Vetö (*Cardinal Bea Institute Rom*)

Parting of the Ways

16.10 – 16.20

Mariusz Rosik (*Papal Theological Faculty Breslau, Polen*)

Response

Break

16.35 – 17.05

Ursula Schumacher (*Pädagogische Hochschule, Karlsruhe*)

Postsupersessionism and Messianic Judaism as a Challenge and Enrichment of the Understanding of the Church: Scope for Thought, Potential for Development and Need for Revision in Ecclesiology

17.05 – 17.35

Fr. Antoine Levy OP (*University of Eastern Finland*)

The Restoration of the Ecclesia Ex Circumcisione

17.35 – 18.45

Plenary group discussion

Bilateral Ecclesiology and the healing of the Proto-schism)

19.00

Dinner, free evening

Wednesday morning, 13 July

The Land and People of Israel, Jesus, and Eschatology

9.00 – 9.30

Mark Kinzer (*Yachad BeYeshua*)

Jerusalem and the Return of Jesus

9.30 – 9.40

Fr. Piotr Oktaba (*Kiev, Ukraine*)

Response

9.40 – 10.10

Gavin D'Costa (*University of Bristol*)

Catholic Minimalist Zionism

10.10 – 10.20

Marianne Moyaert (*Free University of Amsterdam*)

Response

Break

10.35 – 11.05

Jan-Heiner Tück (*University of Vienna*)

Wiederkehr des Chiliasmus: Soll Augustins ekklesiologische Domestizierung des Millenarismus zurückgenommen werden?

11.05 – 11.15

Ulrich Laepple (*Neukirchener Verlagsgesellschaft*)

Response

11.15 – 12.00

Plenary discussion and conclusion of the symposium